

NŐI FOGVATARTOTTAK KOGNITÍV PROFILJA

Cognitive profile of female prisoners

Tanulmányunkban a női fogvatartottak képességprofiljának vizsgálati eredményeit mutatjuk be. Arra a kutatói kérdéseinkre kerestük a választ, hogy a jelenlegi börtönoktatás módszertana és tematikája adekvátan illeszkedik-e a női fogvatartottak képességeihez, speciális oktatási igényeihez, hatékonyan segíti-e a szabadulás utáni társadalmi reintegrációt. Azokat a lehetséges képességfejlesztési irányokat is megmutatjuk, melyek által az általános képességszint emelése sikeresebb lehet. A képességek javulása, a mentalitás változása mind a nők szabadulás utáni életstratégiáját kedvezőbb irányba befolyásolja.

Kulcsszavak: képességprofil, női fogvatartottak, börtönoktatás, reintegráció, mentalitásváltozás

In our study, we present the test results of the ability profile of female prisoners. We sought an answer to our research question as to whether the methodology and themes of current prison education adequately fit the abilities and special educational needs of female prisoners, and effectively support social reintegration after release. In our study, we also show the possible directions of ability development by which raising the general level of ability can be more successful. The improvement of abilities and the change of mentality all have a more positive effect on women's life strategy after release.

Keywords: ability profile, female prisoners, prison education, reintegration, mentality change

Bevezető

A büntetés-végrehajtás egyik fő célja a fogvatartottak sikeres reintegrációja, amelynek az oktatás-képzés az egyik alappillére. A felnőtt tanulók számára a tanulás nemcsak a művelődés és fejlődés természetes eszköze,¹ de feltétele a munkavégzésnek is.² A tudás megszerzése és megújítása meghatározó az életút sikerességében, befolyással bír az életvitel kialakítására, valamint a személyiség formálódására. A büntetés-végrehajtás feladata kettős, hiszen az ideiglenes szegregálás mellett a későbbi társadalomba való visszailleszkedés megfelelő előkészítéséért is felel, ezért prioritást élvez a reszocializáció, illetve a társadalmi dezintegráció (énkép, motiváció, viselkedés, értékrend) elleni hatásmechanizmus kidolgozása. Jelenleg az intézetekben – habár az oktatást nagymértékben preferálják a visszaesés elkerülése miatt – bekerüléskor nincs képességbeli felmérés, diagnosztikus értékelés, amely az egyéni fejlesztési irányt, valamint az intézményi és az általános neveléstudományi paradigmát kijelölné.

Vizsgálatunkat a Kalocsai Fegyház és Börtönben szabadságvesztésüket töltő nők körében folytattuk. A sajátos csoport állandó populációt képez a fogvatartottak körében. Megismerve a célcsoport hazai helyzetét, a rendszer és az egyén képzési jellemzőit, feltárva lehetőségeiket, kutatási eredményeink segíthetik a sikeres reintegrációs tevékenységek megtervezését. A téma napjainkban talán még aktuálisabb, mint valaha, amely egy régóta fennálló problémakört kíván mélységében megismerni, és azokra megoldási (kezelési) alternatívákat kínálni. Vizsgálatunkban olyan mérőeszközt alkalmaztunk, amely nemcsak beépíthető a börtönoktatás rendszerébe, de pedagógus által felvehető, kiértékelhető. Így került kiválasztásra a Gyarmathy Éva³ által bevezetett Kognitív Profil Teszt, amely egy olyan átfogó vizsgáló eljárás, amely a megfelelő, egyéni sajátosságokat figyelembevevő fejlesztés és tanítás alapját adhatja. A teszt három fő területen vizsgálja a kognitív működést: értelmi képességek, információfeldolgozás, valamint iskolai készségek. Alapvető hipotézisünk szerint „A női fogvatartottak kognitív profilját alkotó képességstruktúra a börtönbeli oktatás-nevelés ellenére kiegyensúlyozatlan, éppen a reintegrációt elősegíteni képes területek maradnak gyengék. Ezért a börtönbeli oktatás-nevelés a sikeres reintegrációs felkészülést nem segíti elő kellő mértékben.”

Kutatási cél

Célunk, hogy megismerjük a női bűnözői csoport sajátosságait és a csoport működésének hatótényezőit. Vizsgálatunk empirikus része kiterjed ezen speciális csoport jellemzőinek

1 Mócz D. (2010)

2 Móré M., Szabados Gy. N. (2012)

3 Gyarmathy É., Herskovits M. (1999)

menntiségi és minntiségi feltárása mellett arra, hogy milyen készségekkel-képességekkel, kulcskompetenciákkal rendelkeznek. Keressük a választ arra, hogy a női fogvatartottak vizsgált jellemzői támogatják-e az elvárt társadalmi szerepvállalásukat. A profil meghatározása révén a tanulási lehetőségek megjósolása válik lehetővé, a tanítás hatékonysága mérhető lesz, illetve ismereteket szerzünk az érdeklődési és motivációs jellemzőikről. A társadalmi-viselkedéstudományi paradigma mentén vizsgált eredményeink⁴ a büntetés-végrehajtási reintegrációs elvek és célok eredményes megvalósításához kívánnak segítséget nyújtani. A profilállításhoz szükséges eszközök kiválasztásánál fontos szempontként fogalmaztuk meg a pedagógus szakember általi használhatóságot. Így a többi érintett szakemberrel együttműködve, de önálló felvételre, valamint kiértékelésre alkalmas mértést képes végezni a hatékony egyéni fejlesztési terv kidolgozása és a későbbi monitoring érdekében. A kutatás során alkalmazott eszközök segítségével a pedagógus szakember megismerheti az elítélt egyéni adottságait, és az optimális fejlődéshez hozzájáruló környezetet, illetve külső beavatkozási lehetőségeket alakíthat ki célcsoport specifikusan.

A téma relevanciája

Az előzetes szakirodalmi vizsgálat rávilágít arra, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható téma, volumene és etiológiája már az 1850-es évektől foglalkoztatja a kriminológusokat.⁵ Az olykor spekulatív jellegű, moralizáló, empirikus anyagra alig támaszkodó, vagy egyes részterületeket érintő publikációk azóta hektikus gyakorisággal, de rendszeresnek mondhatók.

Az ENSZ 1970. évi IV. és 1975. évi V. kongresszusa is megállapította, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható témakör. Hazánkban a büntetés-végrehajtás fejlesztése főirányon belül, önálló kutatási témaként határozta meg az Igazságügyi Minisztérium a női elítéltek komplex vizsgálatát már 1980-ban.⁶ A fogvatartottak kategória-kutatása kapcsán a differenciálás és átnevelés fejlesztésének fontosságát tűzték ki célul. Az eltérő kriminológiai, szociológiai, pszichológiai és pedagógiai sajátosságokkal rendelkező csoportok nevelésének és reszocializációs tevékenységeik hatékonyságának növelése érdekében kategóriákra szabott nevelési eszközök, módszerek, valamint eljárások kidolgozását látták szükségesnek. Az 1970-es években Raskó Gabriella komplex kutatásokra alapozott írásain kívül azonban azóta a problémát átfogó, monografikus feldolgozás alig található,⁷ a téma így máig kidolgozatlan maradt.

A kutatás fontosságát hangsúlyozza, hogy olyan réteg kerül fókuszba, amely minden büntetés-végrehajtási rendszerben sajátos kategóriát képez. Azonban a vonatkozó

4 Kozma T. (2002)

5 Langó K. (1981)

6 Langó K. (1981)

7 Langó K. (1981)

jogszabályi feltételek – kevés kivétellel – megegyeznek a férfiakra vonatkozó normatívakkal.⁸ Az elítéltek között a női bűnelkövetők bár kisebbséget, de állandó populációt képeznek, az összбүнözés szerves részét adják. Csoportjuk heterogén, ebből fakadóan differenciált a kategória бүнözése. A бűntetés-вэгrehajtási intézetben való kezelésük eltérő bánásmódot igényelne, azonban ez nem kapott kellő figyelmet.

A női elítéltek létszámát figyelembe véve az oktatás hatékonysága nemzetgazdaságilag sem elhanyagolható. Társadalmi szempontból is meghatározó, hiszen a család egyik alappillére az anya, ezért kriminalitása fokozott hatású, hiszen a következő nemzedék szocializációjában a legfontosabb szereppel bír. Az egri бűntetés-вэгrehajtási intézet 2012-es felmérése szerint az átlagosan 17 000 fős fogvatartotti állományhoz közel 40 000 gyermek kapcsolódik.⁹ A fizikai és érzelmi gondoskodás hiánya, valamint a negatív minta a felnövekvő generációk számára komoly sérülést okoz¹⁰ – így nemcsak kriminológiai, jogi, бűntetés-вэгrehajtási, de өssztársadalmi problémáról is beszélünk.

A бörtönoktatás sikerét az adhatja, hogy az egyénre a legnagyobb társadalmi és kulturális hatást a tevékenységek által a határokra helyezett átmeneti állapotban lehet gyakorolni. A célcsoportnak eleve a marginalitásából ered a sérülékenysége, de ezzel együtt állandósága és ereje is.¹¹ A бűntetés-вэгrehajtási intézetben tartózkodás olyan életszakasz, amely az előző szerepek átalakulásával, illetve egy speciális szerep jelentkezésével fizikai, mentális és lelki változást, eltérő helyzetet, valamint azzal új feladatokat generál. Ez a határhelyzet könnyen előidézi a határátlépést. Az átmenet három szakasza tetten érhető. A szabadságvesztés-бűntetést megelőzően a szabad élet a meglévő, rögzített szabályok és feltételek közege, melyből kiszakad az egyén, egészen a szabadulást követő reszocializációig. Az első és harmadik fázis között az átmenetet a бűntetés-вэгrehajtási intézetben töltött idő jelenti ezen értelmezésben, ahol sem a múlt, sem a jövő tulajdonságai nem teljesülnek. Az egyén státusza megváltozik.¹² Felnőttkorban már nem beszélhetünk szenzitív periódusokról, így ez az átmeneti állapot adhat lehetőséget az egyén fejlesztésére.

Célcsoport

A vizsgált nemzetközi szakirodalom alapján megállapítható, hogy a nők az átlagos бörtönnépességnek csak nagyon kis részét, átlagosan 4-5%-át teszik ki, jellemzően kevesebb бűncselekményt követnek el, mint a férfiak.¹³ A figyelem arányuk – bár

8 Ács-Bíró A. (2016)

9 Nagy A. (2014)

10 Kovács B. (2017)

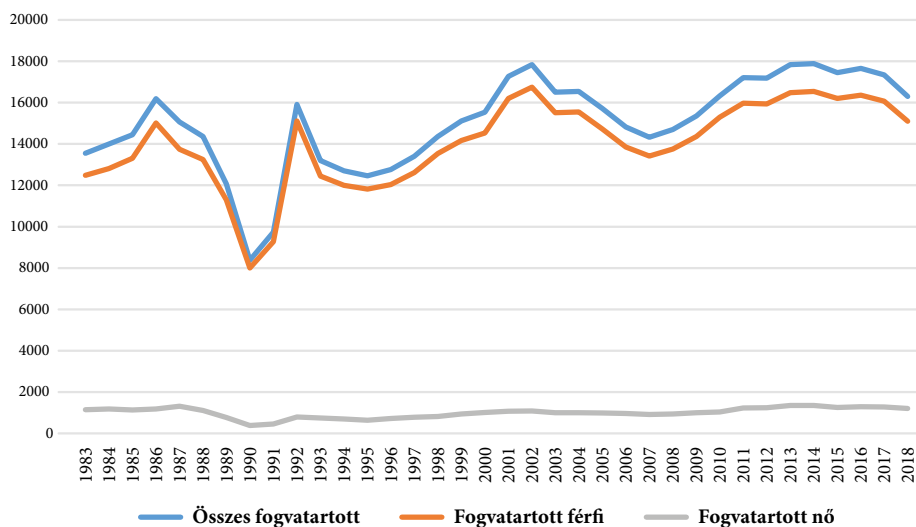
11 Di Blasio B. (2014)

12 Gennep, A. van (2007)

13 WHO (2020), El Sayed, S. A. et al. (2017), Gobeil, R. et al. (2016)

változó intenzitású, de – növekvő tendenciája miatt irányult rájuk az utóbbi időben;¹⁴ hazánkban azonban jelentősebb változás nem tapasztalható.¹⁵

1. ábra: Női és férfi fogvatartottak megoszlási aránya 1983-2018 között¹⁶

A női bűnelkövetők arányának történeti áttekintése alapján látható, hogy mindig is kisebb arányban képviseltették magukat a populáción belül, mint a férfiak. Többek között erre vezethető vissza, hogy a téma kutatása kevesebb figyelmet kapott.

A büntetés-végrehajtás zárt világa bizonyos eltérést mutat a női és férfi házak tekintetében.¹⁷ A nők nehezebben válnak a börtönvilág részévé,¹⁸ amelyet a szegregáció, a stigmatizáció, a szociális kapcsolatok és gondoskodás hiánya, valamint a bezártságtól való félelem okoz.¹⁹ A nők előéletéből fakadó tapasztalatok, illetve a személyes kapcsolati minták hatására a fogvatartotti lét is a hagyományos szerepek alapján szerveződik. A női házak rugalmasabb, kapcsolatorientált világával szemben, ami személyes ismeretségen alapul, a férfi populációt az elveken alapuló, genghez való szolidaritás jellemzi. A női és férfi fogvatartotti populáció társadalma így markánsan különbözik.

A női kriminalitás kapcsán ellentétes álláspontokkal találkozunk, amelyek a sajátosságokat elfogadva vagy önálló problémaként kezelik, vagy azokat cáfolva az általános bűnözés részeként tekintik. Bizonyos szinten mindkét álláspont megállja a helyét,

14 El Sayed, S. A. et al. (2017), Gobeil, R. et al. (2016), King, E. A. (2015)

15 King, E. A. (2015), Rutkai K., Sánta L. (2018), Kovács B. (2017)

16 Forrás: Lőrincz J., Nagy F. (1997) 1983-1996., MSÉ 1884-1949., KSH 1990-2018., saját szerkesztés

17 Owen, B. (1998)

18 Greer, K. R. (2002)

19 Tóth M. (2011)

mivel függetleníteni nem lehet az általános bűnözéstől, azonban kutatások által alátámasztott specifikus jellemzőik miatt külön vizsgálatokra érdemes a csoport,²⁰ elsősorban a populáció állandósága, másodsorban aránya, harmadsorban pedig társadalmi vonatkozása miatt. Hans Göppinger szerint a nők és a férfiak személyiségvonásai kriminalitás szempontjából nem különböznek. Azonban, ha a bűnözést nemi hovatartozás szempontjából vizsgáljuk, a találtboríték-kísérlet adhat választ.²¹ Kisebbségnél a jómódúbb eltulajdonítók a gyakoribbak, akik különbség nélkül a férfiak és a nők köréből kerültek ki, míg amennyiben magasabb pénzösszeget találtak, a férfiak majdnem fele, a nők alig negyede lopta csak el a pénzt. A női sajátosságok biológiai, pszichológiai, társadalmi egyediségeket mutatnak.

Felismerték, hogy a férfaktól eltérő, sajátos csoportként érdemes kezelni őket, mivel jellemzőik, bűnözői attitűdjük, személyes igényeik tekintetében eltérést mutatnak.²² A szabadságvesztésüket töltő nők többsége – az Egyesült Államokban 80%-a, Oroszországban 80%-a, az Egyesült Királyságban 66%-a, Thaiföldön 82%-a – anya,²³ amely a pozitív szerepkép miatt az egyik legfontosabb tényező és erőforrás lehet a fogvatartásuk során. Mivel általában gyermekeik elsődleges vagy egyedüli gondozói, becslések szerint több ezer csecsemőt és gyermeket érint bebörtönzésük, így a probléma társadalmi méreteket ölt.

Háromszor nagyobb valószínűséggel érte őket a szabadságvesztés-büntetés előtt fizikai vagy szexuális bántalmazás, s nagyobb valószínűséggel ártanak maguknak szuicid tevékenység által. A mentális betegségek felülreprezentáltak a fogvatartott nők körében, 80%-uk azonosítható mentális betegséggel rendelkezik. Egészségügyi állapotuk kapcsán elmondható, hogy a fertőző betegségek gyakorisága esetükben magasabb, továbbá 75%-ának problémái vannak a kábítószer és az alkoholfogyasztással is.

Börtönoktatás – Reintegráció

A hazai büntetés-végrehajtás részéről az elméleti törekvések dicséretesek, a nevelési irányok kapcsán nagyon pozitív, előremutató gondolatokkal találkozunk. Azonban ezek a valóságban egyrészt a szervezet személyi, tárgyi, infrastrukturális és technikai determináltsága, másrészt a társadalom korlátozott elvárásai és nézetei miatt kevésbé valósulhatnak meg.²⁴

20 Palmer, E. J. (2015), Stone, U. et al. (2017), Degiorgio, L. (2015)

21 Farrington, D. P., Kidd, R. F. (1980)

22 Stone, U. et al. (2017), Michalsen, V., Flavin, J. (2014), Celinska, K., Sung, H. (2014), Scott C. et al. (2016)

23 UNODC (2014)

24 Ács-Bíró A. (2016)

Az elítéltek felmérése, elkülönítése és kategorizálása kriminológiai, szociológiai, kezelési, illetve büntetés-végrehajtási szempontok alapján történik, a neveléstudomány kizárásával. A különböző szakterületek együttes munkája által valósul meg a végrehajtás, amelyből a pedagógiai hatásrendszer szintetizáló szerepe hiányzik, a klasszifikációs rendszer alapját lényegében a biztonsági kockázat és a kezelési szükséglet adja. Az intézményekben hatékonyságvizsgálat nem történik, ahogy hiányzik a monitoring rendszer is. Az eredmények tükrében javasolt az iskolába kerüléskor diagnosztikus értékelést végezni, mely képet ad az egyén képességszerkezetéről, továbbá lehetőséget teremt az oktatás hatékonyságának, valamint az egyén fejlődésének mérhetővé tételére.²⁵

A készségek, képességek (pl.: problémamegoldó, rendszerező stb.) fejlesztése helyett a tanulók a tanítás-tanulás folyamatának passzív részesei. A gyakorlati képzés aránya alacsonynak tekinthető. Ez a börtön korlátozott lehetőségeinek (anyagi, infrastrukturális, szakmai), illetve a képzéseken belül az elméleti oktatás arányának túlsúlyából fakad. Az Európai Unió által támogatott irányvonal azonban nem ezt preferálja.

Ahogy a többségi iskolákban, úgy a börtöniskolában is a többértű kompetenciafejlesztés lenne a cél.²⁶ Ahogy számos tanulmány rávilágít, a fogvatartottak alapvetően összetett problémahálózattal küzdenek, mely szabaduláskor csak tovább fokozódik a börtönártalmak, illetve a büntetett előélet miatt. A büntetés-végrehajtási intézetbe való bekerülést megelőzően már kognitív deficitek, részképesség zavarok, iskoláztatási hátrány, alapvető műveltség hiánya, illetve funkcionális analfabetizmus jellemzi őket.²⁷ A prizonizáció hatása nyomot hagy a beilleszkedés, a kommunikáció, a problémamegoldás, illetve az önbecsülés területén, valamint nagyobb arányban komoly magatartás-, viselkedés- és személyiségzavart okozhat.²⁸

A versenyképes, tudásalapú társadalom létrehozásával együtt minőségi oktatást, könnyen elérhető tanulási lehetőségeket szükséges életre hívni, hogy legyen esélyük a munkavállalásra, és az önfenntartásra.

Módszertani apparátus

A XX. század végén már úgy tartották, hogy a bűnismétlés elkerülése a társadalmi követelményeket betartó magatartással és attitűddel lehetséges, amelynek feltétele a pozitív irányú befolyásolás.²⁹ A speciálprevenció alapkövetelménye, hogy

25 Ács-Bíró A. (2016)

26 Komlóssy Á., Vass V. (2004)

27 Eggleston, C. R. (1991) p. 16., Gemignani, R. (1994) p. 2., Stephens, R. (1992)

28 Gemignani, R. (1994) p. 3., Paul, M. (1991)

29 Földvári J. (1970)

a szabadságvesztés-büntetés alatt az egyén tulajdonságaira, személyiségére alapozva, őt minél jobban megismerve a hozzá igazított kezelésben részesítse.

A hatékony fejlesztés létfontosságú eszköze a fejlesztési terv. Ennek alapkövetelménye, hogy a szakember által összeállított, elegendő és alapos információra támaszkodó, sajátosságokat figyelembe vevő, egyénre szabott megoldásokat tartalmazó dokumentum legyen, amelyet a résztvevő felek maradéktalanul elfogadnak. Siker szakszerű és hatékony beavatkozás következményeként érhető el a személyes, valamint környezeti tényezőket figyelembe véve. Az egyén társadalomban való „beválásához” a nevelés-tudomány feladata a szükséges tartalmak, módszerek, kompetenciák feltárása, és rendszerezése.³⁰ *„Nincs jelenleg még megfelelő módszer a büntetés-végrehajtási nevelés hatékonyságának vizsgálatára”.*³¹ Ezért nem elegendő a nevelés hatékonyságával oksági kapcsolatban álló feltételrendszerrel tisztában lenni – azaz a keretrendszerrel, amelyet pontosan meghatároznak a szabályzók –, a külsős szakemberek (pedagógusok, civil szervezetek) szerepvállalásával, valamint a személyi állomány aktorainak jellemzőivel. Az eredményes fejlesztéshez differenciált képpel kell rendelkezünk az egyénről, ezért a következőkben bemutatjuk a Kalocsai Fegyház és Börtönben szabadságvesztésüket töltő női elítéltek vizsgált csoportjának kognitív sajátosságait.

Kognitív Profil Teszt

A vizsgálat során kombinált paradigma szerint dolgoztunk, illetve szakirodalmi metaanalízist végeztünk. Tanulmányunkban a terjedelmi korlátokra való tekintettel nem áll módunkban a teljes kutatást ismertetni, így annak egy részeként megvalósult tesztelés eredményeit tesszük közzé a női fogvatartottak képességprofilja kapcsán.

A képességek vizsgálata, így vizsgálati módszerei is szerteágazóak. A Kognitív Profil Teszt egy nemzetközi összehasonlító vizsgálatban használt teszt magyar adaptációjának átdolgozott változata. Az Ian Smythe által kidolgozott International Cognitive Profil Test³² egy több nyelvre lefordított vizsgálati eljárás, ami a diszlexia különböző nyelveken való megjelenésének sajátosságait vizsgálja.³³ Ennek a tesztnek a magyar változata képezte a Kognitív Profil Teszt alapját. A teszt méri a kognitív képesség (absztrakció, szemantika) mellett a memóriát és a figyelmet, az információfeldolgozási (verbális, vizuális, auditív, illetve a holisztikus és szeriális) jellemzőket, valamint az iskolai készségeket (olvasás, írás, számolás). Az eredményeket nem egy adatban rögzíti. Az altesztekből álló, több területet mérő komplex teszteljárás által kirajzolódik a fogvatartottak profilja – annak erősségei és gyengeségei –, az egyént elsődlegesen önmagához

30 Di Blasio B. (2017)

31 Balogh L. A. (2000)

32 Smythe, I. (2002)

33 Gyarmathy É., Smythe, I. (2000), Smythe, I., Gyarmathy É., Everatt, J. (2002)

és a csoporthoz hasonlítja, képességstruktúrájáról adva képet. A képességek személyes jellegéből adódóan fejlődési ütemük egyénenként eltérő lehet, összekapcsolódásuk miatt önmagukban nem értelmezhetők. A teszt – figyelembe véve ezt – rámutat az esetleges problémák hátterére, azonban nem tér ki például egyéb speciális területek mérésére, vagy például a kreativitásmérésre. Az általunk felvett teszt a felnőtt korosztálynak megfelelő változat, amely a felkínált feladatokból válogatva 11 feladatot és 6 kérdést tartalmazott úgy, hogy egy-egy feladat egyszerre több képességterületről adott információt, illetve egy-egy területen mutatott szint több feladatból kapott eredményből áll össze.

Mintavétel

A mintavételi eljárás a próbatesztelés, a sokrétű engedélyeztetés, valamint a résztvevők tájékoztatása után valósult meg. A felvételre 81 fő részvételével került sor 2020. 01. 25-e és 2020. 01. 29-e között. Az alapsokaság egyrészt a teljes felnőtt korú fegyház és börtön végrehajtási fokozaton a Kalocsai Fegyház és Börtönben jogerős szabadságvesztését töltő női fogvatartotti állomány – 2019. évi átlaglétszám 274 fő (Kalocsai Fegyház és Börtön, 2019. 12. 31.) –, másrészt mivel ez az egyedüli ház fegyház végrehajtási fokozat szabadságvesztés letöltésére nők számára, a fegyház tekintetében országos alapsokaságról beszélhetünk. A mintasokaság 81 fő volt ($N=81$). A tesztelés csoportosan valósult meg, személyesen, önállóan végezhető feladatokkal, módszertani segítséggel kísérve.

Az alapsokaság, valamint a minta sajátos hátterének, jellemzőinek és igényeinek feltárására egyrészt a 2019-es országos és helyi adatok, valamint a Kalocsai Fegyház és Börtönben felvett 2019-es Kérdőív szolgált forrásként. Emellett a fogvatartottakkal készített Képesség, Motivációs Profil és Érdeklődés Térkép, illetve kiegészítésként az interjúk. A tanulmány a Kognitív Profil Teszt eredményeit mutatja be.

Eredmények

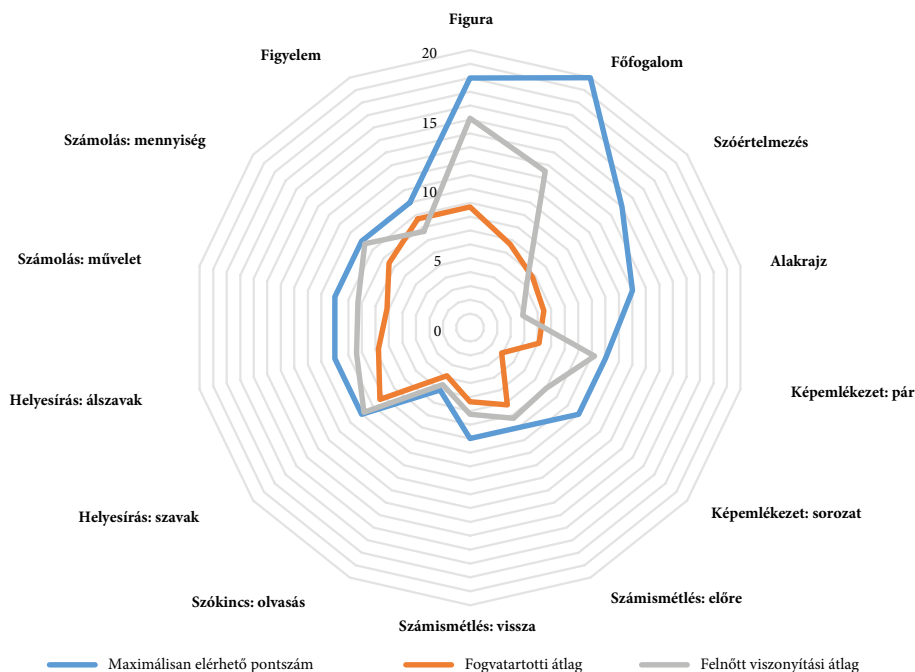
A női fogvatartottak kognitív képességeinek elemzésénél Gardner³⁴ többszörös intelligenciák elméletét hívtuk segítségül, mely szerint az egyéni különbségek jelentős mértékűek lehetnek, de sohasem teljesen következetesek. Az emberek különbözőnek azon képességükben, hogy a gondolkodás segítségével megértsenek bonyolult összefüggéseket, hatékonyan alkalmazkodjanak a környezetükhöz, tanuljanak a tapasztalataikból, különféle akadályokat győzzenek le. Egy adott személy intellektuális teljesítménye alkalomtól, helytől és adott kritériumtól függően változik. Gardner felfogása szerint az IQ fejleszthető, összetett, nem meghatározható, problémahelyzetben nyilvánul meg, és a változatos beteljesítés eszköze.

34 Gardner, H. (1983)

A vizsgált célcsoport esetén (N=81) elkészítettük egyénenként is az eredmények ki-mutatását, visszajelzést adva a résztvevők számára. Az eredmények alapján lehetősége nyílt a nőknek nemcsak a maximum értékekhez, de a viszonyítási felnőtt, valamint a fogvatartotti csoportátlaghoz való összehasonlításra is, képet kapva a képességstruktúrájukról. Jelen esetben azonban a csoport átlagának eredményeit ismertetjük, kitérve a fogvatartotti csoportprofil erősségeire és gyengeségeire.

A kiértékelés során fontos tényező, ha az egyén profilja a csoporttól jelentős eltérést mutat, ebben az esetben tehetséggondozásra vagy fejlesztésre szorul. A kategóriák másrészt a csoportról is megfelelő képet adnak a feladatok kidolgozása során. Az eredmény öt kategóriába sorolható, amelyek kijelölésénél minden feladatnál adott feladat átlagának és a szórásának felhasználásával dolgoztunk – ez alapján meghatároztunk erősen fejlesztendő, fejlesztendő, tipikus, erős, valamint kiemelkedő kategóriákat. A kategória meghatározást minden vizsgált szempontnál csak addig folytattuk, amíg valamelyik alsó kategória le nem fedte a női elkövetők által elért minimális, vagy valamelyik felső kategória le nem fedte a női elkövetők által elért maximális pontszámot. Az elemzéshez továbbá meghatároztuk a véletlenszerű kitöltés várható pontértékeit.

2. ábra: A vizsgálatban részt vett női fogvatartottak kognitív profiljának területek szerinti eredményei³⁵ (N=81)

35 Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények alapján elmondható, hogy a női fogvatartotti csoport kognitív profilja esetünkben jelentősen eltér a viszonyítási pontként szolgáló felnőtt populáció jellemzőitől, nem tekinthető kiegyensúlyozottnak. Az alakrajz és a figyelem feladat azonban kivételt képez, mert ezeknél a teljesítménymutatóknál a női fogvatartottak átlaga magasabb lett statisztikailag is kimutatható módon ($p=0,000$), mint a felnőtt viszonyítási populációé. Tehát ezen szempontokból a hipotézis nem igaz. A szóértelmezés az a szempont, ahol szintén el kell vetni a kiinduló hipotézist, mivel a női fogvatartottak és a felnőtt viszonyítási populáció átlagos eredménye nem tér el egymástól érdemben ($p=0,192$). A többi teljesítménymutató esetén viszont az adatok alátámasztották az alternatív hipotézist, mivel 1%-os szignifikancia szint mellett érdemben alulmúlja a női fogvatartottak átlageredménye a felnőtt viszonyítási populációét ($p<0,01$).

A szókincs terén mutatókozó elmaradás utalhat a szociokulturális hátrányra, de látjuk, hogy a szóértelmezési feladatokban nincs különbség a viszonyítási populációhoz mérten, így jellemzően nem tanulási zavarokra utalnak a kapott eredmények. Az absztrakciós feladatokban jelentős az elmaradás, azonban a mélyebb megismeréshez további vizsgálatok szükségesek, például intelligencia teszt felvétele. A figyelem területén látható eltérés van a fogvatartottak javára, mely arra enged következtetni, hogy motiváltság esetén hiperfókuszálással a koncentrációs képesség időlegesen javul. A vizsgált csoportot jellemző holisztikus gondolkodás nem a szerialitás előtérbe helyezését, az elemző, logikai, sorba rendezéses gondolkodást preferálja. A holisztikus gondolkodással így általában nem tudnak az iskolai elvárásoknak megfelelni, az iskolai készségeket lassabban sajátítják el.³⁶ Az iskolai készségek terén is eltérő a csoport profilja: az olvasás kapcsán nincs jelentős különbség, de az aritmetikai és ortográfiai területeken jelentős elmaradás mutatkozik. Ezen kognitív területek kapcsolatban állnak a fent említett absztrakciós képességgel. További elmélyítő vizsgálatokra lenne azonban szükségünk annak megállapításához, hogy a specifikus tanulási zavarok, az intellektuális képességzavar és a figyelemzavar milyen arányban mutatkozik az általában jellemző szociokulturális hátrány mellett.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a társadalmilag elfogadott, a devianciákat kerülő életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek, a képességstruktúra ezen szempontból kiemelten fontos elemeinek működési zavara lehetetlenné vagy rendkívül nehézé teszi a reintegráció elveinek gyakorlati megvalósulását a szabadulás után. A visszaesés valószínűsége magas a női fogvatartottak szempontjából, amennyiben az egyén életkörülményeiben nem következik be változás. A büntetés-végrehajtási intézetben az egyén képességprofilja véletlenszerűen formálódik, a felkínált lehetőségek hatékonysága kevésbé biztosított. Javasolt a hagyományos alapokon szerveződő

36 Gyarmathy É. (2007), Gyarmathy É. (2009)

oktató-nevelő munka újragondolása, mely nem képes differenciált képességfejlesztésre, főként ezen különösen sokszínű környezetben.

Konklúzió, kitekintés

A kulturális szint meghatározza a társadalmi szereplők gazdasági és társadalmi feltételeit, valamint körülményeit,³⁷ melyek révén egy társadalmi csoport magáénak érezhet egy adott reprezentációs rendszert vagy értékrendet.³⁸ Az egyén mentalitását pozitívan befolyásolja a képzési hatásrendszer, de csak abban az esetben, ha a felnőttoktatás és kompetenciafejlesztés képes eredményesen felvértezni az embereket azzal a tudással, amelynek segítségével le tudják győzni az életük során jelentkező nehézségeket, és meg tudják oldani az újabbnál újabb feladatokat.³⁹

A kutatás holisztikusan igyekszik széles merítéssel bemutatni a női fogvatartottak képzési-oktatási lehetőségeit, vizsgálva a törvényi keretet, illetve szabályzók mellett a börtönoktatás tapasztalatait, valamint a célcsoport közeg-specifikus jellemzőit. Jelen tanulmány a vizsgálati eredmények közül a nők kognitív profilját mutatta be, valamint az intézeti sajátosságokat szem előtt tartva fogalmazta meg javaslatait.

A kutatás célja az eredeti környezeti háttér meghatározása mellett a hatékony fejlődést biztosító környezeti háttér feltárása volt. A mérés folytán igyekeztünk azonosítani a célcsoport profiljának jellemzőit a reprodukív képességeik, érdeklődésük és motivációjuk vizsgálatával. Ez biztosít alapot egy valós eredményekre támaszkodó egyéni fejlesztési terv kidolgozására, amely segítségével a fogvatartottak megvalósítható, adekvát támogatást kaphatnak önmaguk kibontakoztatásában, céljaik elérésében.

Eredményeink alapján a képességstruktúra tekintetében elmondható, hogy a vizsgált csoport jelentős eltérést mutat a viszonyítási pontként szolgáló felnőtt populáció jellemzőihez képest. A figyelem, illetve a holisztikus gondolkodás kivételével nagy elmaradás van az iskolai készségek (olvasás, írás, számolás) mellett a szókincs, az absztrakció, valamint a szekvenciális gondolkodás terén. Az edukatív intelligencia ezen területei nemcsak az iskolai beválás, de a konstruktív életvezetés alapfeltételei is, így fejlesztésük bármilyen oktatást-képzést megelőzően javasolt. Megállapítható tehát, hogy a reintegrációt támogató életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek hiánya jelentős.

37 Durkheim, É. (1996), Revel, J. (1986), Burke, P. (1997)

38 Di Blasio B., Ács-Bíró A. (2019)

39 Harangi L. (2004)

Olyan célcsoportnál, amelynél az eddigi családi és intézményi nevelés, szocializáció nem hozta meg a kívánt eredményt, fokozott figyelemmel határozhatók meg a nevelés formái, módszerei, eszközei, illetve tartalma, amely során alapvetőek az egyéni jellemzők – tulajdonságaik, életkori sajátosságaik, felnőttkorban megvalósítható nevelési lehetőségeik, nevelési időtartam, élettapasztalat, tanulásra való képesség, továbbá motiváció.⁴⁰ Az eredményes munkavégzéshez egyrészt az egyén szükségleteire szabott megfelelő bánásmód, szakszerű és hatékony nevelési-oktatási programokon való önkéntes részvétel, másrészt a szakemberek részéről gyógypedagógiai (pszichopedagógiai), pszichológiai, szociológiai és kriminológiai ismeretek szükségesek. Az elitéltek oktatása-nevelése a neveléstudomány egyik alkalmazási területe, ahol a kitűzött cél elérése érdekében a pedagógia alapvető elveinek és módszereinek kell érvényesülnie a büntetés-végrehajtás sajátos igényei, valamint feltételei között. A változtatás első lépése a probléma azonosítása. Amennyiben ez nem történik meg, nem kezdhető el a fejlesztés, nincs reflektálás, nem generálódik változás. Kutatásunk a pedagógia, mint rendszerszervező elmélyítéséhez szolgál segítségül a büntetés-végrehajtás és a neveléstudományok diskurzusában.

Felhasznált irodalom

- Ács-Bíró Adrienn (2016): Szakképzés és foglalkoztatás a rácsok mögött. Tapasztalatok a Kalocsai Egyház és Börtönben. In: Lükő István – Molnár György – Sik Dávid – Szűts Zoltán (szerk. 2016): EDU Szakképzés- és Környezetpedagógia Elektronikus Szakfolyóirat 2016/3.
- Balogh László Attila (2000): A szabadságvesztésre ítélt nők nevelése. Szakdolgozat. Rendőrtiszt Főiskola. Budapest
- Burke, Peter (1997): Strengths and Weaknesses of the History of Mentalities. In: Varieties of Cultural History
- Celinska, K. – Sung, H. (2014): Gender differences in the determinants of prison rule violations. In: The Prison Journal. Vol. 94. No. 2. 220-241.
- Degiorgio, L. (2015): Establishing construct and predictive validity of the Prison Inmate Inventory for use with female inmates. In: International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology. Vol. 59. No. 2. 196-210.
- Di Blasio Barbara – Ács-Bíró Adrienn (2019): Mentalitáskutatás pszichopedagógiai szempontból női fogvatartottak körében. In: Tóth Péter – Horváth Kinga – Maior Enikő – Bartal Mária – Duchon Jenő (szerk. 2019): Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben. IV. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia Tanulmánykötete. Nagyvárad
- Di Blasio Barbara (2014): Pedagógiai lehetőségek tárháza: a társadalmi színházról. In: Iskolakultúra 24. (4) 44-62.
- Di Blasio Barbara (2017): Módszertani útkeresés a neveléstudományban. Habilitációs értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs

40 Di Blasio B., Ács-Bíró A. (2019), Hartung V. (1981)

- Durkheim, É. (1996): Tudás és társadalom. Áron Kiadó Internet: <https://www.tankonyvtar.hu › tkt › durkheim-durkheim › durkheim-durkheim> [2020. 05. 24.]
- Eggleston, C. R. (1991): Correctional education professional development. *Journal of Correctional Education* (42) 1. 16-22.
- El Sayed, S. A. – Piquero, A. R. – TenEyck, M. (2017): Differentiating between Moffitt's developmental taxonomy and Silverthorn and Frick's delayed-onset models of female offending. In: *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 44. No. 4. 631-650.
- Farrington, D. P. – Kidd, R. F.: Is financial dishonesty a rational decision? *British Journal of Criminal Justice and Behavior*. 1980. 7. 423-436. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/009385488000700406> [2020. 02. 26.]
- Földvári József (1970): A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest
- Gardner, Howard (1983): *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*, New York
- Gemignani, R. (1994): Juvenile correctional education: A time for change. *Office on juvenile justice and delinquency prevention. Juvenile Justice Bulletin* (8) 10. 2-4.
- Gennep, A. van (2007): *Átmeneti sítosok*. L'Harmattan Kiadó. Budapest
- Gobeil, R. – Blanchette, K. – Stewart, L. (2016): A meta-analytic review of correctional interventions for women offenders. In: *Criminal Justice and Behavior*. Vol. 43. No. 3. 301-322.
- Greer, K. R. (2002): A személyes, elkülönülő kapcsolatok változó jellege a nők számára fenntartott büntetés-végrehajtási intézetekben, az Egyesült Államokban. In: *Börtönügyi Szemle*. 2002/1. 77-92.
- Gyarmathy Éva – Smythe, I. (2000): Többnyelvűség és az olvasási zavarok. In: *Erdélyi Pszichológiai Szemle*. 2000. december 63-76.
- Gyarmathy Éva – Herskovits Mária (1999): Képességek vizsgálata az érdeklődés térképének segítségével. Egy új eljárás kidolgozása és az első gyakorlati tapasztalatok tehetséges gyerekekkel végzett vizsgálatokban. In: *Pszichológia* (19) 4. 437-458.
- Gyarmathy Éva (2007): *Dislexia. Specifikus tanítási zavar*. Lélekben Otthon Kiadó. Budapest
- Gyarmathy Éva (2009): *Kognitív Profil Teszt*. In: *Iskolakultúra*. 3-4. 60-74. http://misc.bibl.u-szeged.hu/45366/1/iskolakultura_2009_003_004.pdf
- Harangi László (2004): Az élethosszig tartó tanulás minőségi követelményei az európai oktatásban. In: *Új Pedagógiai Szemle* 6. 77-82.
- Hartung Vilmosné (1981): A női bűnözés alakulása, az elítélt nők átnevelésének sajátosságai és problémái a büntetés-végrehajtás alatt. Szakdolgozat. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola. Szeged
- King, E. A. (2015): Outcomes of trauma-informed interventions for incarcerated women. In: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol. 61. No. 6. 1-22.
- Komlóssy Ákos – Vass Vilmos (2004): Demokratikus nevelés, polgári értékek és európai tudat. <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00083/2004-07-Ta-Tobbek-Demokratikus.html> [2018. 04. 12.]
- Kovács Bernadett (2017): Anyák és gyermekek. Élet a rácsok mögött. In: *Börtönügyi Szemle*. 2017/2.
- Kozma Tamás (2002): „Pedagógiáink paradigmái.” In: Csapó Benő – Vidákovics Tibor: *Neveléstudomány az ezredfordulón*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 23-38.
- Langó Katalin (1981): A női elítéltek komplex vizsgálata. Tervtanulmány. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály. Budapest
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): *Börtönügy Magyarországon*, Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság
- Michalsen, V. – Flavin, J. (2014): Not all women are mothers. Addressing the invisibility of women under the control of the criminal justice system who do not have children. In: *The Prison Journal*. Vol. 94. No. 3. 328-346.
- Mócz Dóra (2010): Az élethosszig tartó tanulás jelentősége a 40-50 éves korosztály életútjában. In: *Iskolakultúra*. 20. évf. 4. sz. 3-15.
- Móré Mariann – Szabados György Norbert (2012): A felnőttképzésben szerzett munkatapasztalatból származó tudás elismertetése a felsőoktatásban. In: *Acta Andragogiae et Culturae* 24. 352-358.

- Nagy Adrienn (2014): Oktatás és lelki gondozás a dualizmus kori magyar börtönügy történetében. In: Börtönügyi Szemle 2014/4.
- Owen, B. (1998): In the mix. Struggle and survival in a women's prison. State University of New York Press. Albany
- Palmer, E. J. (2015): Cognitive skills programs for female offenders in the community. In: Criminal Justice and Behavior. Vol. 42. No. 4. 1-16.
- Paul, M. (1991): When words are bars. Core Literacy. Kitchener. Ohio
- Revel, J. (1986): Outillage mental. In Dictionnaire des sciences historiques. Dir. A. Burguiere. Paris, Presses Universitaires de France, 497-498.
- Rutkai Kata – Sánta Livia (szerk., 2018): Börtönstatisztikai Szemle 1. sz. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. Budapest
- Scott, C. – Grella, C. E. – Dennis, M. L. – Funk, R. R. (2016): A time. Varying model of risk for predicting recidivism among women offenders over 3 years following their release from jail. In: Criminal Justice and Behavior, Vol. 43. No. 9. 1-22.
- Smythe, I. – Gyarmathy É. – Everatt, J.: Olvasási zavarok különböző nyelveken: egy nyelvközi kutatás elméleti és gyakorlati kérdései. In: Pszichológia. (22) 4. 2002. 387-406.
- Smythe, I. (2002): Cognitive factors underlying reading and spelling difficulties: a cross linguistic study. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Department of Psychology, School of Human Sciences, University of Surrey, Guildford, UK
- Stephens, R. (1992): To what extent and why do inmates attend school in prison. Journal of Correctional Education (43) 1. 52-56.
- Stone, U. – Liddell, M. – Martinovic, M. (2017): Incarcerated mothers. Issues and barriers for regaining custody of children. In: The Prison Journal. Vol. 97. No. 3. 1-22.
- Tóth Mariann (2011): Női elítéltek mentális egészségének pszichoszociális meghatározói börtönkörnyezetben. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. 12. szám 125-132.
- UNODC (2014): Handbook on women and imprisonment. Criminal Justice Handbook Series. United Nations Office on Drugs and Crime. New York. 10.
- WHO (2020): 10 things to know about women in prison. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/focus-areas/womens-health/10-things-to-know-about-women-in-prison> [2020. 02. 18.]

